

Драгана КУНЧЕР*
Историјски институт
Београд

МАРСИЉИЈЕВ ОПИС ТРАЈАНОВОГ МОСТА

Апстракт: Рад доноси транскрипцију и превод 33. поглавља другог тома Марсиљјевог монументалног дела *Панонско-мезијско Подунавље* објављеног 1726. године. У овом поглављу Марсиљи описује остатке стубова Трајановог моста и утврђења на Дунаву које је открио 1689. године док је и сам претраживао дунавску обалу како би саградио понтонски мост за потребе аустријске војске. Марсиљи наводи околности које су га довеле до остатака моста, затим износи своје мишљење о извештајима античких писца о овом мосту и најзад пружа детаљна техничка запажања о разним елементима моста, његовој конструкцији, димензијама и материјалима од којих је саграђен. Своја мерења и закључке упоређује са представама моста на Трајановом стубу у Риму, као и са представама моста на кованицама из Трајановог периода. Уз опис прилаже више цртежа.

Кључне речи: Марсиљи, Трајанов мост, Дион Касије, Бечки рат, Леополд I.

Abstract: The paper presents the transcription and translation of the Chapter 33 in the second volume of Marsigli's monumental work, *Pannonian-Moesian Danube*, published in 1726. In this chapter, Marsigli describes the remnants of Trajan's Bridge's pillars and fortifications on the Danube, which he discovered in 1689. At that time, he was surveying the Danube's banks to construct a pontoon bridge to meet the Austrian army's needs. Marsigli details the circumstances that led him to discover the remnants, offers his views on ancient authors' accounts of this bridge, and provides comprehensive technical observations concerning the bridge's various elements, construction, dimensions, and materials. He juxtaposes his measurements and conclusions with the bridge's depictions on Trajan's Column in Rome and on coins from Trajan's era. The description is accompanied by several drawings.

Keywords: Marsigli, Trajan's Bridge, Dio Cassius, Great Turkish War, Leopold I.

* dragana.kuncer@iib.ac.rs

Гроф Луиђи Фердинандо Марсиљи (1658-1730) рођен је у Болоњи. Још као младић стекао је изузетно образовање из математике, биологије, анатомије, медицине и других наука. Учители су му били истакнути универзитетски професори, а он је био марљив ђак. Препоручен је и 1682. примљен у службу аустријског цара Леополда I због својих техничких знања. Задатак, између осталог, био му је да пројектује различита здања која су била неопходна за опсаду или одбрану утврђења, или пак кретање војске.¹ Кад је у јесен 1689. године, за време Бечког рата (1683–1699), добио задатак да изгради понтонски мост преко Дунава, како би царева војска прешла на леву обалу Дунава и тамо презимила, открио је остатке зиданих стубова, на обе обале реке, као и остатке два утврђења, такође на свакој страни реке по једно. Након проучавања извештаја античких и византијских писаца, затим поређењем са другим античким представама у рељефу и на кованицама и најзад прегледом сопствених цртежа дунавског тока, Марсиљи је дошао до уверења да је у ствари пронашао остатке надалеко чувеног Трајановог моста (103-104) који је пројектовао Аполодор из Дамаска. Марсиљи је био у толикој мери одушевљен својим проналаском да је ангажовао скоро стотину људи да претражују како остатке самог моста, тако и старине у околини моста.² Он је те јесени 1689., као и зиме наредне године, и сâм вршио прецизна мерења и анализу доступног материјала те је доносио закључке о томе колико је дуг био мост, колико је имао стубова, а колико лукова, која је била висина моста, како су изгледала прочеља моста, од ког материјала је био направљен и којом грађевинском техником је био саграђен. Своје опсервације, скице, као и опис догађаја који су довели до открића моста објавио је скоро четрдесет година касније у другом тому свог славног трактата *Панонско-мезијско Подунавље (Danubius Pannonico-Mysicus)* посвећеног средишњем току Дунава.³ За разлику од других томова који се баве природњачким питањима, на пример, које су врсте риба живе

¹ Vladimir V. Mihajlović, „L. F. Marsilji – prvi antikvar Srbije“, *Etnoantropološki problemi*, n. s., god. 10, sv. 3 (2015) 595–617.

² „In questo intervallo di tempo, con l'aiuto di più cento uomini, mi applicai ad osservare tutte le antichità romane in quelle vicinanze esistenti, ed in particolare le vestigia del ponte di Traiano, come tutto apparirà nel mio trattato del Danubio.“ (L. F. Marsili, *Autobiografia di Luigi Ferdinando Marsigli, a cura di Emilio Lovarini*, Bologna 1930, 119) цитирано према Federica Sacchetti, „Il ponte di Traiano sul Danubio nella testimonianza di Luigi Ferdinando Marsili (1658–1730)“, *Atti e Memorie della Deputazione di Storia patria per le province di Romagna*, n.s. LII (2001, éd. 2002) 323.

³ Luigi Ferdinando Marsigli, *Danubius pannonicus-mysicus: observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis, physicis perlustratus et in sex tomos digestus*, Hagae 1726.

у Дунаву, каква је њихова анатомија,⁴ које биљке расту у Подунављу, на којим тачно местима, и слично,⁵ други том је посвећен римским старинама које је Марсиљи пронашао током свог службовања на Балкану. Управо овај том Марсиљијевог трактата испуњен детаљним описима и сликама, у коме се приказује не као природњак, већ као талентован антиквар који је био очаран богатством и бројношћу античких остатака на овим просторима, и којим се користио исто тако знаменити Феликс Каниц, болоњског племића и учењака чини „каменом темељцем читаве српске археологије“.⁶ А најзначајнији део другог тома чини управо опис Трајановог моста.⁷

Иако се ради о прворазредном извештају који представља како је мост изгледао крајем 17. века, Марсиљијев опис има само једно модерно издање и превод, на италијански, од стране Федерике Сакети.⁸ Међутим, два дела Марсиљијевог текста – опис прилика које су довеле до открића моста и преглед литературе коју је Марсиљи користио, његово мишљење о тој литератури, као и опис утврђења на обе стране Дунава – недостају како у издању, тако и у преводу Сакети. Овај рад је прилог којим постојећи недостатак жели да се превазиђе и научној јавности предочи Марсиљијев текст у целини. Примећено је да је у осамнаестовековној књизи било одређених штампарских грешака. Оне су дате у напоменама.

Осим драгоцених археолошких података, Марсиљијев извештај је занимљив зато што открива и саму личност писца који се на местима приказује изузетно духовитим, на пример, кад критикујући Диона Касија – за кога каже да „много претерује (*autumat*)“⁹ – и анализирајући његову тврдњу да је Трајанов мост саграђен на најужем делу реке, Марсиљи посматрајући скоро миљу широко речно пространство где је утврдио да је био мост, пита се: „Ако је Дунав овде узак, као што Дион тврди, како ли изгледа тамо где је широк...“¹⁰ Овај опис исто тако открива и начин

⁴ Врстама риба које живе у Дунаву посвећен је четврти том *Подунавља*: „De piscibus in aquis Danubii viventibus“.

⁵ Каталог биљака које расту на обалама Дунава „Catalogus plantarum circa Danubium sponte nascentium“ налази се у шестом тому у коме се обрађује више различитих тема „Miscellaneae observationes“, 50–76.

⁶ V. V. Mihajlović, „L. F. Marsilji“, 608.

⁷ Carlotta Franceschelli, Stefano Marabini, „Luigi Ferdinando Marsili (1658–1730): a pioneer in geomorphological and archaeological surveying“, in: *The origins of geology in Italy*, Boulder, Colo. 2006, 135.

⁸ F. Sacchetti, „Il ponte“, 317–386. Напомиње се да је и Марсиљи сам превео свих шест томова *Подунавља* на француски под називом *Description du Danube, depuis la montagne de Kalenberg en Autriche, jusqu'au confluent de la rivière Jantra dans la Bulgarie*. Превод је објављен после Марсиљијеве смрти, 1744. године.

⁹ L. F. Marsigli, *Danubius*, 26.

¹⁰ Исто.

на који је Марсиљи радио. Осим што је сâм мерио и од других тражио да врше мерења, покушавао је да прикупи информације и од локалног становништва, па тако помиње „многе рибаре“ (*a plurimis piscatoribus*) са којима је разговарао не би ли сазнао да ли понекад из воде израњају и остали стубови моста.¹¹

Транскрипција:

DANUBIUS
PANNONICO-
MYSICUS,
Observationibus
Geographicis, astronomicis,
hydrographicis, historicis,
physicis
PERLUSTRATUS
Et in sex Tomos digestus
AB ALOYSIO FERD. COM. MARSILI
Socio Regiarum Societatum Parisiensis, Londinensis, Monspeliensis.
Tomus secundus
Hagae Comitum, Apud Pieter Gosse, Rutgert Christoffel Alberts, Pieter de
Hondt
Amstelodami, Apud Herman Uytwerf et François Changuion.
M.D.CC.XXVI.

[25] Figura XXXIII.
PONS TRAJANI.

Glorioso Imperatori Trajano excogitanti quomodo à barbaris Dacis Danubii limites liberaret secùs Mysias atque Pannonias, non suffecere naves ad suos exercitus traducendos, vastae illius mentis Executores, sed placuit, & ad expugnandam Metropolim Decebalii eorum Regis, naturâ munitam altis Carpaticis jugis, & ad eam statuendam Imperii Romani Provinciam, super Danubio Pontem erigere muri Pilis constructum, qui à veteribus scriptoribus adulatoriis verbis descriptus fuit, & evector ad sydera, veluti prodigium quoddam magnanimitatis

¹¹ Исто, 28. За друге примере ове Марсиљијеве праксе види Владимир В. Михајловић, *На границама Балкана: Л. Ф. Марсиљи и римска баштина (1683–1701)*, Београд 2018, 42, 69 и 116, са библиографијом.

tanti Imperatoris et artis Apollodori Damasceni. Dio, Procopius* eò recentior, aliique multo recentiores, de loco, ubi Pons iste fuit erectus, aut nulla fecère verba, aut inter se dissensère, ipsique tribuère quaelibet naturae accidentia, quae conferre possent ad idem opus jactandum, & difficillimum, & celeberrimum. Novissimi verò scriptores solis cognitionibus innixi, quas à veteribus accepère, quorum unus alterius scripta transcripsit, ignoraverunt planè verum locum ad hunc Pontem à Trajano selectum, quia sub variis barbaris, imperiis¹² fuit, quae erudita commercia jugiter prohibuerunt; & nos iisdem ignorantiae tenebris involuti modò jaceremus, falsis veterum scriptis fidem praebentes, nisi lumen aliquod affulsisset tribus victoriis ab exercitu Caesareo relatis, de Patachino,¹³ Nissa, & demum Vidino, anno 1689. contra Turcas, quae nos ad eum praecise locum duxerunt Pontis à Trajano contra Dacos constructi, ut nos quoque ad hyberna in Vallachiam progredieremur.

Situs igitur ad eum Pontem à provido Imperatore fuit is electus, qui milliaria quinque Itala paulò inferior est Cataractis Danubii, nunc Demyrcapi, aut Porta Ferrea, quique primus liber est insulis, vorticibusque superioribus, & velocem motum, quo ferebatur inter superiores angustias, mutavit in lentum, propriumque alveo minus¹⁴ milliari lato, & fundo composito arenâ mixtâ fluvialibus calculis, cujusmodi naturâ reperiri solet inter ripas elevatas, quae sunt insensibiles quodammodo fines montium non distantium. Utriusque ripae tellus plana est, & capax excipiendi disponendique exercitûs, ut ordine Pontem ultro citroque progrediantur, & commeent. Non procul ab eo distat vallis Fluminis [26] Timok, ubi commodè strata fuit via demonstrata, quae Dyrrachio ferebat in Pontem, & ejus ingressum opportunum exercitui in Daciam mediterraneam proficiscenti, ad profligandum Decebalum in sua regia Zarmigethusâ, aut Zarmisogethusa, eumque à fronte, ac tergo aggrediendum utrâque descriptâ viâ secus flumina Cernam, et Bistram, & aliâ secus Alutam. Recens nomen hujus loci in parte Mysiae modò Serviae, est *Tetislam*,¹⁵ ob Castrum,

* [Procopius] Procop. lib. 4. cap. 6. de Aedificiis Justin., Imperatorem Pontem utrinque Castellis quoque munivisse dicit, quorum alterum, quod in Maesia erat, Pontis, alterum Theodora vocatum fuerit. His additur quoque Caput Bovis Trajani opus, et Zanes vetus oppidulum prope Pontem Trajani, ad Aquas; item oppidum propinque situm post Pontem; similiter Egetam; inter quam, et Aquas, Pons Trajani, ipsi statuitur; quatenam Romana sint illa Fortalitia sive rudera circa Pontem Trajani, Banul, Fetislan, Covingrad, etc. alii dispiciant.

¹² Уместо “barbaris, imperiis” у оригиналу треба претпоставити “barbaris imperiis”. Штампарска грешка.

¹³ Уместо “Patachino” у оригиналу треба претпоставити “Patachino”. Штампарска грешка.

¹⁴ Претпоставља се да је у оригиналу стајало “plus minus” или “paulo minus” и да је дошло до штампарске грешке.

¹⁵ Уместо “Tetislam” у оригиналу треба претпоставити “Fetislam”. Штампарска грешка.

quod propè adest, à Turcis erectum, eoque nomine nuncupatum, quod idem sonat, ac fides magna. In parte Daciae Transalpinae duobus nominibus audit, uno *Cernez*, videlicet deducto à vicino Territorio, quod primum occurrit ipsum ingressuris, altero Severino, ob vicinum Castrum hujus nominis, quod cum antiquum sit, nescio tamen vetustioris, an recentioris Antiquitatis, inter caetera Fortalitia posui à me demonstrata ad ripas Danubii. Hunc verum esse situm Trajani Pontis testantur binae in singulis ripis Pilae superstites cum superjecto muro, & vestigia integra solitorum Fortalitorum ad caput utrumque Pontis, omnesque veterum contentiones, dissentionesque dissolvunt, quorum fallax opinio, quae tantam hactenus apud Posterios fidem invenit, omninò corrui, prout ex hujus Pontis examine, exactisque figuris inferiùs demonstrabitur.

Dio igitur, qui Trajani temporibus proximior fuit, aut existeniam facti planè ignoravit, aut affectu aliquo ductus famam captavit potiùs assentatoris, quam historici. Procopius vero, qui Librum composuit de Aedificiis Justiniani quorum plurima fuerunt antiqua illa Romanorum ab eo Imperatore ad Danubii ripas instaurata, longè aberrat ab illo, quod & suis temporibus existebat.

Exactâ meâ descriptione veri sitûs Danubii, & positâ ipsius configuratione cum Fortalitiis ad utramque ripam, confutantur satis ac dilabuntur verba Dionis afferentis *Pontem factum esse, uti flumen angustissimum, & propterea rapidissimum, altissimumque*. Porro si Danubius hic loci angustissimus videretur, par esset credere, ubi latus est, non flumen esse, sed brachium maris.

Addit antiquus Scriptor *in fluvio gurgitibus pleno, limosoque alveo haec facta esse*, cum ab initio ostenderim à Romanâ prudentiâ hunc locum fuisse delectum, utpote vacuum gurgitibus, & fundo arenoso, lapillis strato, illimi, solidoque, & altis ripis comprehensum & ad collium terminos, nullâ palude depressos.

Puto equidem Dionem, cum sciret in parte Danubii superiore Cataractis, interjecta finibus montium Haemi, & Carpatum, tales angustias reperiri, voluisse in hoc quoque situ Pontis eas ponere, iisque superaddere copiam luti, ad conciliandam difficultatem, & admirationem; & profectò moderate se gessit, cum & aliquam ignis voraginem non conjecerit ad explendam adulandi libidinem, quae una in hoc prodigio desideratur. Trajanus in quibuscunque suis operibus magnificus & prudens fuit, nec unquam extruendum suscepisset hujusmodi Pontem in difficillimo situ descripto, ut Dio autumat.

[27] Gurgites, vortices, angustiae alvei, cataractae diversae, Tomo primo, Parte hydrographicâ, notatae sunt in mappis Danubialibus, Danubii tractum comprehendentibus, qui interjacet ejus ingressui inter praedictos montes usque ad situm, ubi sunt vestigia Pontis Trajani, cujus fundamenta jacta fuerunt omnibus naturae beneficiis, ob quae facilis fuit ejus erectio. Cum omnem hunc circuitum recenserem inquirendi gratia utrum possibile mihi futurum esset super

haec rudera Pontem committere Navium, per quem transveherentur milites Caesarei, stationem in Vallachia hiberno tempore habituri, vidi constructionem Pontis stabilis, non tanti ponderis rem esse quanti finxerunt historiae; Interim à primis Vallachiae Castris per humillimam Epistolam Leopoldo Caesari gratulatus insignes & maximas ejus Victorias, retuli me tentasse super vestigiis Pontis Trajani natantem Pontem moliri, quod tamen vetuit in nimiâ sitûs illius latitudine ingens ventorum vis; quapropter duo ferè milliaria Itala supra, eum construendum existimavi inter plures parvas Insulas, et magnam *Banul* dictam, eumque alveus illic foret de vivo lapide, nec anchorae adhaerent, substitui cistas è viminibus textas, refertas silicibus, queis Naves apprehenderentur; Hinc factum Profilum Danubii, quod in primo Tomo unâ cum tot aliis factis in deversis locis ejusdem, aliorumque fluminum in eum confluentium, quod mihi potissimum conferebat ad proximiorum dimensionem situs Pontis Trajani.

Latitudo Danubii in hoc situ eadem est cum longitudine integri Pontis. Naturalis enim constitutio ejus riparum nullo accidente affecta fuit, quo potuerint mutari, & unde diversitas orta fuerit in dimensione, quâ Pons idem fuit constructus. Insuper continua existentia unius Pilae in singulis ripis cum adjunctis Fortalitiis, integram fidem faciunt, praesentem Danubii latitudinem omninò eandem esse, quae fuit tempore constructionis dicti Pontis.

Ut igitur tractum hunc dimetirer, usus fui triangulo ad ripam Vallachiae, ubi situs non cessit propter brevem basim ejusdem, & inter multas militares curas, & in angustiâ temporis, aliis modis uti non potui ad hanc dimensionem peragendam, quam hoc pacto recognovit 440. *colphter*¹⁶ Viennae, quarum singulae conveniunt cum Orgyis Galliae.

Facile fuit à Pilâ existente in continenti ad ripam Vallachiae colligere vestigia primae intra flumen, tectae undis nonnullis pedibus, ejusque distantiam dimetiendo ab illâ; quae in continenti exstat, reperi orgyas decem & septem, cum dimidiâ, & hoc posito, & quod Pilae continentis latae erant singulae tres orgyas, & quod probabile est caeteras ejusdem latitudinis esse, non absurdum putavi dicere, totum Pontem constare 22. fornicibus, et 23. Pilis, & calculo peracto latitudinis Pilarum & distantiae unius ab alterâ, Pontem totum esse 443. orgyas, longum, solo discrimine trium orgyarum à dimensione fluminis integri habitâ per Trigonometriam, quod sanè considerandum non est.

[28] Ubi aqua crispatur & residet, aestivo praesertim tempore, à plurimis Piscatoribus accepi ita eam crispari, ut facilè appareant vestigia caeterarum Pilarum; rarò autem apparent, quia ut plurimum aqua non residet, neque crispatur, quia non ita decrescit, crispari ut possit.

¹⁶ Уместо “colphter” у оригиналу треба претпоставити “clphter” или “claphter”, нем. Klapfer. Штампарска грешка.

Dio Pilas easdem Pontis ait esse viginti, cum praedictis meis fundamentis exstent 23., hoc est, juxta ejus sententiam fornices 19., juxta meam 22. Equidem deesse nolo debitae venerationi erga tantum veterem Auctorem, qui sub Imperio Romanorum insignitus fuit dignitate Praesidis in Illyrico Mysiis contermino, ubi Pons erat; sed tantummodo id ago, ut eruditos viventes doceam statum, in quo sunt ad praesens ejusdem Pontis vestigia, quae solidis planè fundamentis ostendunt statum Pontis, cum fuit integer, idque libentius ago, respectu habito ad Columnam Trajanam, ubi sculptus apparet, prout credibile est eum fuisse quoad integras binas Pilas, caeteraque adjacentia vestigia, quae nunc ostendere aggrediar, quandoquidem de iis solum illum sermonem feci, quae conferre poterant ad probabilem dimensionem unius ejusdem longitudinis.

Primùm oculis subjicio Profilum Danubii in linea interjecta duabus Pilis existentibus in utroque continente, innixum dimensionibus, quas fieri jussi plurimis in locis maximâ curâ & diligentîâ, & diversas profunditates ostendo, quarum major comperta est orgyarum trium, & respondens ferè medio alveo.

Pilae in eo sunt notatae correlative ad mea principia, quae modo ad trutinam revocantur, quoniam nulla dari potest ratio, cur ad utramque ripam existentes minores forent aliis intra Danubium. Hae ad praesens existentes suâ latitudine, & longitudine, (respectu habito & ad caeteras Pilas ejusdem latitudinis, ac longitudinis,) quàm spatiosus Pons fuerit, apertè demonstrant. Quoad altitudinem, in obscuro res est, quamvis idem Dio afferat pedum 150. Pilae istae sunt bifariam dividendae; Prima pars est veri corporis earum, quae longa est sex orgyas, & lata tres. Secunda est propugnaculum Pilae contra impetum currentis aquae, longa orgyam unam, & quae in angulum definit. A longitudine veri corporis deducitur latitudo strati ejusdem Pontis sex orgyarum.

Harum Pilarum altitudo, quae in expressis figuris existit, nihil confert ad veram altitudinem ipsarum, quia tempore, ac limosis aquis tectae fuerunt usque ad situm, quem videmus. Dubitandum non est Appolodorum Damascenum eam contulisse cum profunditate fluminis, & cum eo fundamento, quod necessarium credidit, habitoque respectu ad altitudinem majoris aquae copiae. Jam ostendi maximam Danubii profunditatem in situ Pontis esse trium orgyarum, aut pedum 18., id est veterum pedum ad summum 21.

Ipsè Dio, quem falsum in multis cognovi, ait, Pilas fuisse altitudine pedum centum quinquaginta, qui probabiliter erunt veteres Romani, qui respondebunt ferè 135. Parisiorum, id est orgyar. 22. cum dimidio praeter fundamenta. [29] Hic errorem detegit quisquis considerat altitudinem utriusque ripae fluminis dirigentis altitudinem utriusque ripae Fluminis¹⁷ Orizontem ad ultro citroque

¹⁷ Поновљени низ речи „altitudinem utriusque ripae Fluminis“ се на вероватније налазио у предлошку за штампу, који је могао бити препис оригиналног Марсиљијевог рукописа, те се сматра да се ради о грешци преписивача. Могуће је такође да се ради о

commeandum in Ponte, quae directa fuit à duobus muris cum Pilis à parte riparum, muro structarum, quae cum non excedant à plano Pilarum 24. pedes, qui possent esse antiqui pedes 27., dubio procul est hos duos muros stetisse pro praesidio ad planum Pontis collati cum Horizonte utriusque continentis. Esto. Addamus pedem aliquem, quem subriperit tempus, quod sanè decrementum exigui erit momenti. Attentis hisce fundamentis maximae profunditatis Danubii, & muri descripti, habemus solam altitudinem, qua verisimiliter fuerint Pilae, Fornices, & crassities Plani, una insimul esse ped. 48; noster autem Dio jactat, & protrahit usque ad ped. 150.

Hujus configuratio in columnâ Trajanâ nos docet, solas Pilas fuisse lapideas, fornices autem, ac diversa Plana ex ligno constitisse; nec illas protendo ad altitudinem Plani Pontis, ut mea mens erat, quo minor videatur error Dionis, sufficiens Pilis singulis quatuor trabes, quae binae fuerint colligatae, & in summitate desinant in angulum, quibus nititur contignatio Plani. Quoad deduci potest, hae trabes erant ad minus sex ped., quod si subtrahamus pedibus 48., supererit altitudo ped. 42. Quoad fundamentum, meâ sententiâ, id necessarium non fuisset in alveo tam consistenti, cum satis forent commissurae de trabibus ad struendas has Pilas; malè igitur ait ipse Dio altas fuisse Pilas ped. 150. praeter fundamenta.

Hi descripti muri dividendi sunt in tres crassities, media constat lapidibus eterogeneis; caeterae vestitae sunt lateribus coctis, ea latitudine, longitudine, & altitudine expressa in adjunctâ figurâ, qui lateres cocti Pilas extrinsecus circumdedere, nequaquam verò lapides quadrati, ut Dio autumat.

Harum Pilarum constructio finem imponit narrationi Pontis Trajani, cujus ligamentum fuit ex trabibus per longum, & per transversum protensis, & solidamentum quoddam constituentibus, quod roboreis tabulis probabiliter tegebatur, ad instar capsae, sicut & hodie fieri solet tam in construendis Pontibus in fluminibus, quam in mari Molibus. Hanc veritatem probant tres ordines foraminum dispositi per longum, & latum utriusque Pilae. Tres tantum ordines apparent, quia reliquum inferius ejusdem depositione fluminis tectum est. Organica descripta structura manifesta fit per hic adjunctam figuram, cujus medium refertum est lapidibus fluvialibus unâ colligatis arenâ ejusdem Danubii, & calce cocta ab Artificibus in vicinis ripis, de quibus erit sermo. Visis expositionibus Dionis, quem in Castris perlegebam, numquam vero antea visâ verâ Pontis figura in Columnâ Trajanâ, erigi jubens plura praesidia ad utramque caput nostri praedicti

штампарској грешци. У сваком случају, сматра се да је у Марсиљијевом рукопису овај низ речи био написан само једном. Тумачи се наике на следећи начин: (замишљена вертикална линија) обе речне обале „utriusque ripae fluminis“ управља се (под правим углом) „dirigentis“ на (замишљену) хоризонталну раван „Orizontem“. Хоризонтална раван сече вертикалну дуж и тако одређује висину моста.

Pontis navium, inquisivi utrùm in iis locis vestigia extarent cavearum lapidum quadratorum, quae adhiberi potuissent ad hoc aedificium, quomodo a [30] Dione describitur, & cum nihil compertum fuerit, tenax meae opinionis fui, totam muri constructionem fuisse ex lapidibus fluvialibus, cum calce vinctis, & circumdatis juxta usum penès Romanos, lateribus coctis, & solito majoribus.

Caeterum ob vias à se stratas Trajanus aeternitate donatus fuit, per numismata, & hujus quoque operis causâ excusum numisma fuit, non obstante, quod nonnulli eruditi scriptores ingeniosi faciant id incertum; quamvis clarum sit ob fornicem Pontis, quem ii perperam extorserunt ad Portum Ancone, dicentes fuisse Arcum Trajani in eo in ipsius honorem erectum & ante ipsum funem, seu catenam, quâ clauderetur. Qui verò situm Anconae, prout ego, novit, intelliget id gratis afferri. Praeter quam quod in numismate non unus, sed bini fornices exhibentur, cum unus substiat, nec adsint vestigia, plus quàm unum semper extitisse; qui enim Arcus videntur, sunt bini adytus in Pontem, similitudinem aliquam referentes illorum nostri Pontis. [Tab. 9]

Funis, aut catena, & navicula in ipsâ, ejus formae quae pro fluminibus in usu erat penès Romanos, est signum quoddam muniminis, praesidiique à naturâ huic Ponti constituti, per cataractas in Danubio, & ab Arte, quae veluti catena quaedam tot Fortalitia congressit, quae Trajanus erigi jussit in omnibus angustiis fluminis, & ad fauces Vallium, per quas Daci descendere à montibus poterant; atque hoc modo transitus omnes praecludens providus Caesar, Pontem munivit a superiori parte, contra ipsos Dacos, qui Carpaticis montibus tumidi, ac temerarii fiebant, & quibus domitis Romae fuit excusum numisma referens unum ex [31] iisdem montibus, in quo sedebat Dacia, prout in figura videre est: nisi potiùs catena ipsa significet illam suprâ relatam, ubi de cataracta sermonem habuimus; quamvis enim multa milliaria haec distaret à Ponte, nihilominus attento naturali situ regionis à Dacis iisdem cultae, maximum erat Pontis praesidium, nec certè minus illo, quod cataracta praestabat. Expertus itaque eorum locorum & operum artis, sentiet hoc esse numisma pro Ponte Trajani excusum, non verò illud, in quo sculptus cernitur Danubius rostro assidens, & volantem Zonam prae se ferens, quae cum fuerit in arcum sinuata, adytum quibusdam fecit putandi hoc esse numisma Pontis, non considerantibus, illam volantem Zonam, facilè fuisse symbolum Veli spectantis ad aliam partem rostri navis.

Denique ad declarationem figurarum totum hunc Pontem constituentium, ostendimus duas praefatas Pilas [a a], unam in parte Vallachiae, alteram Serviae. Visuntur & Fortalitia duo, in utrâque ripâ, unum in propugnaculum Pontis olim exstructum. Hoc, quod in Serviâ est, figuram habet exactè quadratam, & latere uno aequat orgyas 47. Vallum sanè validissimum [h h] & fossa amplissima [i i] circumdatum, ad occasum item eminentis cujusdam muri ruderibus [l] conspicuum. Diversae ab hac figurae illud Vallachiae comparet, ita videlicet

comparatum, ut penè oblongo quadratum referret, cujus latus orientale, & majus [m] 66., minus verò, et Boreale [n] 56. orgyas emetiuntur; nisi angulus, occasum hybernum respiciens, à reliquâ areâ quasi esset abscissus, & ovali ferè figurâ, ex se peculiare Fortalitium constitueret [o]. Ex quo cùm per declive ad flumen descendatur, ad explendam illam declivitatem, murus, sive agger aliquis [b] usque ad summitatem Pilae exstantis [a], cujus altitudo orizontem terrae aequet, evectus cernitur, qui Pilam cum minori illo Fortalitio conjungit, ita ut ex eo Pontem ingressus, via plana, & orizonti parallela exstiterit. Sunt & fragementa quaedam muri [c] conspicua, quae immediatè ab ipso flumine ad Fortalitium se extendunt, de quorum tamen usu conjectare non ausim. Quae verò Pilam inter, ac Fortalitium, ad aggeris, seu viae (b) latera, murorum reliquiae etiam nunc conspiciuntur, planè à Portâ aliquâ superstites esse videntur, quae Pontis adytum praecluserit, ac reseraverit. Hoc Vallachiae Fortalitium viâ illâ glareâ & lapillis stratâ (d) à Daciâ veniens, medium quasi dividit, cum illud Mysiae ad dextram praetereat. Caeterum variis locis in Fortalitii hujus complexu, foramina, sive cavitates terrae (e) occurrunt, inter quas una maximè notabilis (f) id prae caeteris peculiare habet, quod exteriori adhuc ambitu aliquo comprehendatur, lapidibus quadratis pulcherrimis exstructo, & Amphitheatri speciem, penè dixerim, prae se ferente. Hujus, & Pilae exstantis utriusque accuratior delineatio & descriptio infra proximè sequetur. Unicè enim dicendum adhuc restat, quòd nempè Fortalitium modò descriptum ingenti, ac [32] longissimâ quâdam fossâ (p p) sit cinctum, cujus, ut & praedictorum omnium figura, amplitudo, longitudo &c. ex adjecto schemate, & scala dimensoria, clariùs elucescit, itemque fossa eadem orientem versùs aperturam habeat, & in illâ duo murorum sibi oppositorum rudera ostendat; reliquias sine dubio Portae, per quam intra illam fossam patebat ingressus.

[33] VARIAE

CONSIDERATIONES

In utramque Pontis Trajani Pilam extantem.

I.

(A) Pila, quae est in Mysiae superioris ripâ, cum adjuncto sibi muro altiori, & supremum littoris Horizontem aequante, (B) alio item quadrato, sed seorsim stante, & Horizontem paulo supereminente (C) prout videlicet oculo in ripâ Vallachiae constituto apparet.

II.

(A.B.C.) Praecedentium Ichnographiam eandem, ejusdem rei litterae exhibent. Observandum igitur primò est quòd haec Pila, sicuti & opposita altera Serviae eâ parte, qua fluminis cursui obvertitur, ad findendos sine dubio fluctus, majori cum impetu allidentes, in cuspidem sit sinuata, ut pictura clariùs ostendit.

Dehinc cum plurimis ordine locatis, quadratis foraminibus passim excavata sit Pila, ejus sectionem hic exhibemus consideratione.

III.

Quae & faciem anteriorem, & lateralem cum suis foraminibus, ut altitudinem, ac latitudinem Pilae, omnia per adjectam scalam mensurata, ita sistit, ut hodie apparent.

IV.

Muri, quem, Consideratione I. lit. (B) notat, facies Danubio obversa.

V.

Ejusdem muri facies altera priori opposita, seu littus respiciens. In utrâque apparent lateres cocti, quibus, ceu crusta, interiora muri, quae maximè ex glarea, & lapillis vivis, quorum pictura inferius mox sequetur, constant, obducta sunt; quod clariùs refert consideratio.

VI.

Haec enim Pilam (A) Consid. II. cum adstructo siti muro (B) prout à latere aspicitur, representat; ubi videre est quod murus iste quoque secundum longitudinem suam foraminibus pateat.

VII.

(A) Pila, quae in ripa Vallachiae adhuc exstat unâ cum adjacente muro (B) qui Horizonti aequalis est plane, ut in prioris illius descriptione diximus.

VIII.

Horum Ichnographia iisdem litteris (A) (B) earundem rerum indicata.

IX.

Hac consideratione id doceri volumus, qua nimirum proportione, ac distantia [34] inter se, quantae capacitatis foramina Pilam perfodiant, plane quidem jam nunc vacua, sed queis olim trabes ligneas insertas, traductas, quas temporibus decursu caries, aut teredo exederit, probabile admodum videtur.

X.

Muri (B) consider. VII facies continenti obversa, cujus imum quatuor foraminibus longiusculis (a a) est apertum.

XI.

Pila consid. VII. cum adjecto muro secundum suas omnes dimensiones mensurata hic sistitur.

XII.

Est ambitus ille, cum puteo interius comprehenso, qui in generali Pontis delineatione Fortalitio Vallachiae lit. (f) insignitus cernitur. Sed ut nulla hic observatio desit, etiam materialia, quae in Pontis nostri structuram adhibebantur, breviter his adjungere libuit.

XIII.

Saxum vivum, qualia tam in Danubio, quam in vicinis aliis fluminibus Vallachiae reperiuntur.

XIV.

Glarea, qua Danubius in vicinia Pontis abundat.

XV.

Fragementum calcis, qualem ruinis Pontis extraximus.

XVI.

Arenae acervus qualis item in Danubio circa Pontem plurima invenitur.

XVII.

Lateres, quibus coquendis optima ibidem terra in promptu habetur, unde etiam iidem firmissimi, & coloris rubri admodum vividi, longit. I. ped. & 8 1/2. digit., latitud. 11.; crassitie vero 2 1/2 dig. & plus aequant. Unius lateris cocti moles, quae tanta est, quantam opportune capit hujus libri folium suam hic quoque habet Ichnographiam, Tab. 13.

XVIII.

Denique, quia ut diximus, descripta materialia claudenda erant in quibusdam texturis, commissurisque ligneis, forma, & magnitudine correspondentibus hisce Pilis, ideo istarum texturarum Ichnographiam subjicimus,

In figurâ primâ signare (A), quae à duabus partibus oris suis destituta est, volumus, ut pateat, quomodo solidamentum hoc se intus habeat; solam autem exhibemus altitudinem trium quadratarum trabium, prout reperimus exstare, atque assurgere supra terram in duobus Pilis ad ripas Danubii, quoniam quisque hinc intelliget, trabes has fuisse multiplicatas ad conferendum solidamentum necessarium.

In figura (B) ejusmodi texturae seu capsae forma exhibetur, supradictis materialibus refectae, ad muri usque duritiem costnipatis.¹⁸

Превод:

ПАНОНСКО-МЕЗИЈСКО ПОДУНАВЉЕ

Географска, астрономска,
Хидрографска, историјска и
Физичка

ЗАПАЖАЊА

У шест томова

ГРОФ ЛУИЋИ ФЕРДИНАНДО МАРСИЉИ

Члан Краљевског друштва у Паризу, Лондону и Монпелеу

Други том

Хаг, издавачи Пјетер Гесе, Рутгерт Кристофел Албертс, Пјетер де Хондт
Амстердам, издавачи Херман Ујтверф и Франсоа Шангион

¹⁸ Уместо „costnipatis“ треба да стоји „constipatis“. Штампарска грешка.

1726

[25] 33. поглавље
ТРАЈАНОВ МОСТ

Када је славни цар Трајан размишљао како да границу на Дунаву ослободи од варварских Дачана, односно истовремено заштити Мезију и Панонију, увидео је да на лађама не може да пребаци своје трупе, извршитеље његових великих наума, те је, како би освојио престоницу Децебала, дачког краља, која је природно заштићена високим венцима Карпата, и како би тамо успоставио римску провинцију, одлучио да преко Дунава направи мост од зиданих стубова. Тај мост су стари писци хвалили и у звезде ковали као неко чудо, дело великог ума великог цара и производ умећа Аполодора из Дамаска. Што се тиче места на коме је мост подигнут, Дион Касије, и Прокопије* који је млађи од Диона, а и други много млађи, или ништа нису говорили или су износили супротстављена мишљења. Они су и сами додавали свакојаке географске описе, како би дело нахвалили и представили с једне стране као тежак, а с друге стране као надалеко чувен подухват. Модерни аутори пак ослањају се само на податке старих писаца, а они су један од другог преписивали, те ни они не знају које је место Трајан одабрао за тај мост, јер је он био на територији разних варварских царстава, што је ометало размену научних сазнања. И ми бисмо тако живели обавијени мраком незнања, и веровали лажним списима старих писаца, да стветлост три победе које је царска војска однела над Турцима, у Параћину, Нишу и најзад у Видину 1689. године није засјала. Те победе су нас одвеле на тачно место где се налазио мост који је Трајан саградио како би кренуо на Дачане, јер смо и ми били кренули у Влашку, ка зимском логору.

Мудри цар је сместио овај мост пет италских миља низводно од Дунавских брзака, односно од места које се данас зове Демиркапија, или Железна врата. Одабрао је прво место на коме нема острва, вирова или брзог тока који се јавља у сужењима речног корита. Одабрао је место где је

* [Прокопије] Procop. lib. 4. cap. 6. *de Aedificiis Justin.* Прокопије каже да је цар утврдио мост са два утврђења, од којих се једно, које се налази у Мезији, назива Понтес (Костол), а друго Теодора (Дробета-Турну Северин). Ту спада Капут бовис који је Трајан саградио, и Занес, стари градић близу Трајановог моста, Ад аквас (Прахово); и тај градић је у близини моста; исто тако Егета (Брза Паланка); између Брзе Паланке и Прахова, налази се Трајанов мост; а које је утврђење римско од оних која се налазе у близини Трајановог моста, као на пример Банул, Фетислам (Кладово), Ковинград, итд., нека други откривају.

река спора, а корито скоро миљу широко, и где је пешчано дно прошарано речним белуцима. Састав таквог речног дна види се по саставу уздигнутих обала које, у ствари, представљају обронке оближњих планина. На обе стране реке земља је равна и довољно пространа да прими војску која често прелази мост и иде с једне на другу страну. Недалеко од моста налази се долина реке [26] Тимок где је згодно просечен пут, о коме смо већ говорили, који води од Драча до моста. Тај пут омогућава лак приступ војсци која се креће ка Средоземној Дакији с намером да порази Децебала у његовој краљевској престоници Зармигетузи, или Зармисоветузи, и да га нападне спреда, али и с леђа – тако што би дошла преко оба ова поменута пута, и још путем реке Черне, Бистре, и још путем реке Олт. Модерно име овог места у Мезији, односно Србији, је Фетислам, по утврђењу које се налази у близини и које су подигли Турци, а тим именом су га назвали зато што то значи „велика вера“. У Трансалпинској Дакији постоје два имена овог места, једно је *Чернеци*, које је добило по оближњој територији на коју се прву наилази кад се пређе река, а друго је Северин, по оближњем утврђењу које се тако зове, које јесте античко, али не знам да ли потиче из ране или позне антике. Њега сам убројио у остала дунавска утврђења, о којима сам већ писао.

Да се овде налазио Трајанов мост сведоче два стуба, по један на свакој обали реке, са зидом и остацима утврђења поред оба прочеља моста. И те чињенице обесмишљавају сва неслагања и расправе старих писаца. Њихова погрешна представа, у коју су све до сада потоња поколења чврсто веровала, сасвим је оповргнута анализом моста. Она ће се у даљем тексту објаснити прецизним скицама.

Дион, дакле, који је био ближи Трајановом времену, или уопште није знао чињенично стање или је из неког разлога постао пре панегиричар, него историчар.¹⁹ А што се тиче Прокопија, који је саставио спис О Јустинијановим грађевинама – од којих је већина била античка и које је тај римски цар утврдио на обалама Дунава –, он уопште није забележио ни оно што је постојало у његово доба.²⁰

Мој прецизан опис положаја Дунава и његове конфигурације заједно са утврђењима на свакој обали оповргава у довољној мери Дионове речи који каже *Мост је саграђен на месту где је река најужа, па је због тога најбржа и најдубља*.²¹ Наиме, ако је Дунав овде најужи, како ли

¹⁹ Cass. Dio 68.13.1-14.1.

²⁰ Procopius, De aedificiis, 4.6.8-18.

²¹ Марсиљи не цитира Диона Касија дословно. Исто, 68.13.3-4: “Τὸ δὲ διή πλάτος τοῦ ποταμοῦ εἶπον οὐχ ὅτι διὰ τοσοῦτου ῥεῖ ἔκαστος ἀλλ’ ἐπὶ διπλάσιον ἔστιν οὗ καὶ ἐπὶ τριπλάσιον αὐτοῦ πελαγίζεῖ, ἀλλ’ ὅτι τὸ τε στενότερον καὶ τὸ ἐπιτηδείατον ἐς τὸ γεφυρωθῆναι τῶν

изгледа тамо где је широк. Јер онда на том месту не би био река, него морски залив.

Античи писац још каже да је *река пуна вирова и да има муљевито дно*.²² А ја сам још на почетку објаснио да је римски осећај за практичност одабрао место у коме нема вирова и тамо где је дно песковито и прекривено каменчићима, прозирно и чврсто, са уздигнутим обалама, на обронцима планина, на којима нема никаквих мочвара.

Мислим ипак да је Дион Касије желео – пошто је знао да узводно код Дунавских брзака, између обронака Хемуса (Старе планине) и Карпата, има таквих сужења – да и њих придода опису положаја моста, и још да убаци гомилу муља, све како би нагласио тешкоћу подухвата, и да изазове дивљење. Још је био умерен – добро да није убацио неко ужарено гротло приде. И то све да би задовољио жељу за хвалоспевом, јер се такав тон очекује при помену оваквог градитељског чуда. Међутим, Трајан је у свим својим делима био величанствен и обазрив и никада не би започео градњу овог моста на тако неком неприступачном месту, као што Дион Касије преувеличава.

[27] Вирове, вртлоге, сужења корита, разне брзаке убележио сам – у првом тому, у делу о хидрографији – на дунавским мапама које обухватају ток Дунава између његовог уласка у клисуру између горепоменутих планина све до места где се налазе остаци Трајановог моста. А да би се његови темељи поставили, постајале су све геофизичке погодности – како би што лакша била његова градња. Док сам целу ту област претраживао не би ли видео да ли могу да поставим понтонски мост од лађа преко ког би прешла царева војска, да би презимила у Влашкој, приметио сам конструкцију чврстог моста, али не толико чудесну колико се приповеда. И кад сам у првом логору у Влашкој писао најпокорније писмо цару Леополду²³ у коме сам му честитао на његовим значајним и великим победама, известио сам га да сам покушао да подигнем понтонски мост од лађа над остацима Трајановог моста, али да ми то није дозволио

ἐκείνη χωρίων τοσοῦτόν ἐστιν. ὅσῳ δὲ δὴ ἐς στενὸν ταύτη ἐκ πελάγους μεγάλου καταβαίνων καὶ ἐς πέλαγος αὐθις μεῖζον προχωρῶν κατακλείεται, τόσῳ που καὶ ῥωδέστατος καὶ βαθύτατος γίνεται, ὥστε καὶ τοῦτο ἐς τὴν χαλεπότητα τῆς.” / “То што сам поменуо ту ширину, не значи да је Дунав једнако широк свуда (негде је двоструко или троструко шири). Њу сам поменуо зато што је ту река најужа и ту је најзгодније било да се изгради такав мост. А што је ужи тај део – у који се река слива из широког тока, да би се потом опет вратила у широк ток –, то је река бржа и дубља, што наглашава тешкоћу градње моста на овом месту.”

²² Исто, 68.13.2: “καὶ ἐν ὕδατι δινώδει δαπέδῳ τε ἰλιώδει ἐγένετο” / “у води пуној вирова и са муљевитим дном”.

²³ Леополд I, цар Светог римског царства (1658–1705).

силовит ветар који је дувао на овом изузетно широком делу реке. Због тога, проценио сам да понтонски мост треба да се помери две италске миље узводно и постави између више малих острва, као и једног великог које се назива *Банул*. Пошто је тамо речно корито било од компактних стена и сидра нису приањала, уместо сидара послужио сам се корпама од прућа, напуњеним камењем, па сам уз помоћ њих усидрио лађе. Опис Дунава који сам дао у првом тому, заједно са толико других чињеница о различитим местима како на Дунаву, тако и на другим рекама које се уливају у Дунав, веома ми је помогао да дођем до приближних координата Трајановог моста.

Ширина Дунава на овом месту једнака је дужини целог моста. Природна конфигурација обала није била изложена никаквом утицају који је могао да их промени па да ширина реке, на месту где је мост подигнут, буде различита од оне на којој је мост саграђен. Штавише, остаци по једног стуба на свакој обали, заједно са придруженим утврђењима, иду у прилог мишљењу да је садашња ширина Дунава у потпуности једнака ширини Дунава каква је била у време изградње поменутог моста.

Како бих измерио ово растојање, послужио сам се тријангулацијом, на влашкој обали, где није био згодан положај збор премало места, али, и због бројних војних брига и недостатка времена, нисам могао да извршим мерење дужине на други начин. Употребом ових метода дошао сам до закључка да она износи 440 бечких клафтера (један бечки клафтер одговара једној галској оргији).²⁴

Лако је било да од стуба на копну на влашкој обали утврдим где се налазе остаци првог стуба у реци, јер су били под водом дубоком само неколико стопа. Мерећи растојање између њих и стуба који се налазио на копну, утврдио сам да оно износи седамнаест и по оргија. Узевши тај податак у обзир, као и чињеницу да су стубови на копну широки три оргије, и да је вероватно да су и други стубови били исте ширине, мислим да није неумесно рећи да се цео мост састојао од 22 лука и 23 стуба, и да је цео мост, кад се обрачуна ширина стубова и растојање између стубова, био дугачак 443 оргије, што се за само три оргије разликује од ширине реке израчунате путем тригонометрије, што је доиста занемарљива разлика.

²⁴ Оргија је античка мерна јединица и представља дужину између две испружене руке или један хват, и износи око 1,9 m. Херодот даје прецизан опис. Hdt. 2.149: „ἐξ αλέδου τῆς ὀρυθῆς μετρεομένης καὶ τετραλῆχεος“ / „једна оргија износи шест стопа или четири лакта“. „Галске оргије“ које Марсиљи помиње односе се на стару француску мерну јединицу за дужину *toise* (Т), која исто отприлике износи један хват, као и бечки клафтер, види напомену 16.

[28] Кад се вода узбурка и опадне, нарочито у летњем периоду, од многих рибара чуо сам да се вода некад тако узбурка да се виде остаци осталих стубова. Али то се ретко дешава јер углавном вода не опада, нити се узбркава, јер јој не опадне толико ниво да може да се узбурка.

Дион Касије тврди да је стубова било двадесет, али на основу мојих прорачуна било их је 23, то јест, по његовом мишљењу било је 19 лукова, а према мом 22. Иако не желим да не укажем дужно поштовање према тако старом писцу, који је за време Римског царства био обдарен дужношћу управника у Илирику, који се граничи са Мезијом, а у којој се опет налазио мост. То чиним само због тога да бих садашњим ученим људима описао стање у ком се тренутно налазе остаци овог моста, а они својим темељима показују како је мост изгледао кад је био читав. И то радо чиним, јер ако се осмотри Трајанов стуб, где је приказан рељеф моста, вероватно је да се ради управо о овом мосту – кад се узму у обзир оба сачувана стуба и остали остаци античких грађевина, о којима ћу сада говорити. До сада сам, наиме, само говорио о оним стварима које могу да помогну да се утврди приближна дужина моста.

Најпре посматрајући Дунав по линији замишљеној између два стуба који стоје по један на свакој обали, и ослонивши се на мерења која сам наредио да се на више места изврше, и то са највећом прецизношћу и пажњом, истичем да река има различите дубине и да највећа измерена дубина износи три оргије, и она се отприлике налази у средишњем делу речног корита.

Стубови су ту убележени у складу са мојим принципима који се свODE на мерење дужине. Наиме, не постоји ниједан разлог зашто би стубови који се налазе у Дунаву били мањи од оних који се налазе на обалама. Ови стубови који су сада преостали својом ширином и дужином, а узимајући у обзир и остале стубове који имају исту ширину и дужину, јасно показују величину моста. Кад је реч о висини стубова, тешко је рећи, премда Дион тврди да су били високи 150 стопа.

Стубове треба поделити на два дела. Први део је њихов основни део и он је дугачак шест оргија, а широк три. Други део је браник стуба којим се стуб брани од налета речне струје и он је дугачак једну оргију и шиљатог је облика. А на основу дужине основног дела стуба може да се утврди ширина моста и она износи шест оргија.

Што се тиче висине стубова, која је изражена доленаведеном бројком, она не указује на то каква је заиста она била, јер је временом стубове прекрила муљевита вода и доведени су до нивоа који сада видимо. Не треба сумњати у то да је Аполодор из Дамаска њу подешавао према дубини реке и са оним темељима које је он сматрао да су потребни, узевши у обзир највећу дубину водене масе. Већ сам рекао да највећа

дубина Дунава на месту где се налазио мост износи три оргије, односно 18 стопа, то јест 21 стару стопу.

А Дион Касије, за кога знам да је рекао много погрешних ствари, каже да су стубови били високи сто педесет стопа, а вероватно је мислио на старе римске стопе, што отприлике одговара 135 парижких стопа, то јест 22 и по оргије, не рачунајући темеље. [29] Овде ће свако да увиди грешку, ко рачуна висину обе речне обале тако што је под правим углом пресече замишљеном хоризонталном равни по којој се ишло на мост и са моста, а она је била у висини два зида са стубовима који су се налазили на обалама – које су тако биле ојачане зидом. А висина од постоља стубова до те замишљене хоризонталне линије не прелази више од 24 стопе, што је отприлике 27 старих стопа. (Нема сумње да су два зида представљала ојачања у равни моста и изједачени су били са хоризонталном равни обе обале.) Тако. Додајмо још неку стопу коју је уништило време, што је опет занемарљиво. Имајући у виду прорачуне о највећој дубини Дунава, као и о димензијама горенаведених зидова, добијамо „чисту“ висину која важи подједнако за стубове, лукове и плочу моста и која укупно износи 48 стопа. А наш Дион претерује и иде до 150 стопа.

Овај приказ на Трајановом стубу показује да су само стубови били камени, а да су лукови, као и разне друге површи, били од дрвета. И стубови се нису протезали све до плоче моста, као што сам ја помишљао да бих Дионову грешку учинио мањом. За сваки стуб су биле довољне четири греде, које су биле спојене две по две, а на врху су се укусо спајале правећи шпиц на који се ослањала конструкција плоче. Колико може да се закључи, те греде су биле најмање шест стопа, па ако њих одузмемо од 48 стопа, произилази да је висина стубова била 42 стопе. Што се тиче темеља, они, по мом мишљењу, нису били потребни у тако стабилном кориту реке, јер су калупи од греда (кесони) били сасвим довољни за изградњу ових стубова. Дакле, погрешно тврди Дион да су стубови били високи 150 стопа, не рачунајући темеље.

Ови горенаведени зидови треба да се поделе на три зоне. Средишња се састоји од хеторогеног камења, а друге две су опасане циглама, са димензијама (ширином, дужином и висином) назначеним на скици у прилогу. И стубови су били споља опасани циглама, а не каменим блоковима, као што Дион преувеличава.

Техничким описом ових стубова завршићу причу о Трајановом мосту. Они су били повезани конструкцијом начињеном од греда постављених уздуж и попречно. Те греде су тако формирале неку врсту калуца, који је вероватно био прекривен јаким дрвеним таблама, и изгледао је попут сандука. Слично се и данас ради, како приликом изградње мостова

на рекама, тако и приликом изградње молова у морским лукама. Да је ово заиста тако било, потврђују три реда отвора који су распоређени по дужини и ширини оба стуба. Само се виде три реда отвора јер су остали на доњем делу стубова прекривени речним наносом. Што се тиче материјала који су коришћени за градњу, они су дати на скици у прилогу. Средина стуба била је напуњена речним камењем које је учвршћено песком извађеним из самог Дунава, као и кречом који су мајстори пекли на обалама река. А ја, док сам још увек узимао у обзир Дионов опис, који сам читао у логору, а при том још увек нисам видео стварни изглед моста на Трајановом стубу, био сам наредио да се подигну стражарске утврде на обе стране понтонског моста. И онда сам се распитивао да ли у близини постоје остаци каменолома у којима су вађени камени блокови, које сам намеравао да искористим за градњу ових утврда, а све следећи [30] Дионов опис. Међутим, пошто ништа нисам пронашао, остао сам чврсто при мишљењу да су стубови били саграђени од речног камења које је учвршћено кречом и опасно, у складу са римском праксом, печеним циглама али већим од уобичајених.

Осим путевима које је изградио, Трајан је овекоковечен и кованицама. И у славу овог подухвата биле су направљене кованице. То је посве сигурно, иако неки учени и домишљати људи у то сумњају. То се види по луку моста, који они погрешно повезују са анконском капијом, и тврде да је то Трајанова тријумфална капија која је саграђена у његову част и да се испред ње налази уже, односно ланац којим се затвара. Онај ко зна како изгледа стање у Анкони, као што ја знам, разумеће да су такве тврдње неосноване. На датом новчићу, прво, није приказан један, већ два лука, а у Анкони постоји само један лук, и нема никаквих остатака који би указивали да је икада постојало више од једног лука. Друго, то што изгледа као тријумфална капија су у ствари два прочеља моста, а они личе унеколико на наш мост. [Сл. 9]

Уже или ланац, као и лађа представљена на новчићу, изгледају онако као што обично Римљани на кованицама представљају реке и симбол су или људском руком направљених или природних утврда овог моста. Природне утврде су Дунавски брзаци, док су људском руком направљене утврде – и јесу попут ланца – бројна утврђења које је Трајан саградио на свим речним сужењима, као и на улазима у долине, односно местима кроз која Дачани могу да сиђу с планина. Тако је мудри цар утврдио мост с горње стране и заштитио га од Дачана, који су због планинских венаца Карпата били пуни самопоуздања и смели. Кад су Дачани поражени, у Риму је искован новац на коме је представљен један од тих планинских венаца и на врху је представљена Дакија како седи, као што се види на слици. Можда ланац

такође представља оно о чему смо говорили, кад смо говорили о брзацима. Наиме, иако су много миља удаљени од моста, и имајући у виду област у којој су живели Дачани, ове планине представљале су веома значајну утврду моста, ништа мању од самих брзака.

Дакле, онај ко познаје географски положај ових места и грађевине које ту постоје, разумеће да је реч о новчићу искованом с намером да се представи Трајанов мост. При том овде није реч о оном новчићу на коме је представљен Дунав како седи на кљуну лађе и испред себе држи траку која лепрша. Будући да је трака увијена у лук, неки су помислили да се ради о прочељу моста и да је то новчић с мостом. Међутим, нису узели у обзир да та трака која лепрша може да симболизује једру окренуто ка другом делу лађе.

Најзад, у циљу појашњења слика које су приложене уз опис овог моста, напомињемо да је од горереченх стубова [а а] један на територији Влашке, а други на територији Србије. Виде се и два утврђења, по једно на свакој обали, која су некад служила за одбрану моста. Утврђење које се налази у Србији, у облику је квадрата и има једнаку дужину на свим странама која износи 47 оргије. Окружено је веома јаким бедемима [h h] и веома широким ровом [i i]. На западној страни виде се остаци некаквог зида.

Поређења ради, димензије утврђења које се налази у Влашкој су различите. Ово утврђење је скоро у облику издуженог правоугаоника. Његова источна страна, која је и већа, износи [m] 66 оргија, а северна страна износи [n] 56 оргија. Да је угао који је у правцу зимског заласка сунца од остатка утврђења сасвим одвојен, а он је скоро овалног облика, представљао би утврђење за себе [o]. Када се из њега силази низ стрмину ка реци, види се да је зид, или нека врста насипа [b], подигнута до врха сачуваног стуба [a], а његова висина је у равни тла. Овај зид спаја стуб са мањом утврдом, тако да на почетку пута који води из утврђења ка мосту постоји равна стаза. Постоје и неки остаци зида [c] који се директно из реке протеже до утврђења, а чему је служио, не усуђујем се да спекулишем. А они остаци зидова који се виде између стуба и утврђења, на страни насипа, односно пута (b), чини се да су остаци неке капије која је затварала улаз у мост и чувала га. Кад се долази путем из Дакије, који је сам присут шљунком и ситним каменчићима (d), пролази се скоро кроз средину утврђења, а кад се долази из Мезије, утврђење се налази са десне стране. Осим тога, на различитим местима у утврђењу постоје отвори, односно рупе у земљи (e) од којих је једна нарочито занимљива (f) јер се разликује од осталих: зато што је споља опасана неким зидом, саграђеним од изузетно лепих камених блокова и има скоро облик амфитеатра, да тако кажем. Прецизан цртеж и опис како ове рупе, тако и оба сачувана стуба налази се у прилогу. Још

само остаје да се каже да је гореописано утврђење обавијено огромним и [32] веома дугим ровом (р р). Међутим, све гореречено биће јасније кад се погледа цртеж који је дат у прилогу. Ту су наведене димензије рова, односно његова висина, дужина и сл., као и размера. Овај ров је на источној страни имао један отвор и у њему се виде остаци два зида који су били окренути један према другом. Без сумње, ради се о капији кроз коју се улазило у ров.

[33] РАЗЛИЧИТЕ НАПОМЕНЕ

О оба сачувана стуба Трајановог моста

I.

(А) Стуб који се налази на обали Горње Мезије, заједно са зидом који је на њега наслоњен и који је виши тако да је у равни тла, (В) као и са другим каменим блоком који стоји одвојено и мало надвисује раван тла (С), као што се види ако се посматра са влашке обале.

II.

(А.В.С.) Овим словима обележне су скице претходно наведеног. Треба рећи најпре да је овај стуб, као и стуб на српској страни, у делу којим се речна струја одвраћа и који несумњиво уситњује таласе када силно налећу, обликован у шпиц, као што скица јасно показује.

Овде даље представљамо део стуба на коме се налази више редова просечених отвора.

III.

Ова слика приказује предњи и бочни део стуба са отворима, као и висину и ширину стуба. Све је изражено према назначеној размери, и све је онако како сада изгледа.

IV.

Страна зида, који је у Напомени I обележен словом (В), а која је окренута према Дунаву.

V.

Друга страна истог зида, али она која је окренута на супротну страну, односно ка обали. На обе стране виде се цигле којима је, као заштитним слојем, обложен унутрашњи део зида, а он се углавном састоји од шљунка и ситног камења, који ће ускоро бити приказани на цртежима у прилогу. Њих ће да појасни напомена.

VI.

Ово је стуб (А) из Напомене II са припојеним зидом, онако како се види с бочне стране. Види се да зид такође има по дужини отворе.

VII.

Стуб (А) који се налази на влашкој обали и који још увек постоји и има поред себе наслоњен зид (В) који је исте висине као раван тла, као што смо већ рекли у његовом претходном опису.

VIII.

Ова скица описује исто оно што је обележено словима (А) (В).

IX.

Овом напоменом желимо да прикажемо којих су пропорција, на ком растојању и којег обима су [34] били отвори који су просечени у стубу. Они су сада празни, али некада су у њих биле уметнуте дрвене греде. Греде је временом изгризла трулеж или црви. Тако је вероватно било.

X.

Страна зида (В) описаног у Напомени VII која је окренута ка обали, где се виде четири отвора (а а) распоређена по дужини у доњем делу.

XI.

Овде је приказан стуб описан у Напомени VII са зидом наслоњеним на њега, са свим измереним димензијама.

XII.

Ово је озидани кружни простор са бунаром унутра, који је при опису моста означен као посебност утврђења на влашкој страни (f). Али како ништа не би било изостављено, овде треба укратко да се прикажу материјали који су коришћени за изградњу нашег моста.

XIII.

Камење којег има у Дунаву и у суседним рекама у Влашкој.

XIV.

Ситан шљунак кога има у великим количинама у близини моста у Дунаву.

XV.

Делићи кречњака, који смо ископали из остатака моста.

XVI.

Гомила песка који се такође налази у великим количинама у близини моста.

XVII.

Цигле за чије печење се у близини налази одлична земља, због тога су не само изузетне чврстоће, већ су и јарке црвене боје, дужине 1 стопе и 8 и по педља, ширине 11 педаља, а дебљине 2 и по педља. Скица једне цигле, онолико колико може да стане на једну страну, дата је на Слици 13.

XVIII.

Најзад, као што смо рекли, будући да су описани материјали били у унутрашњости одређених конструкција, калуца (кесона) који су били исте величине и облика као и стубови, дајемо стога и њихове скице.

На првој скици калуца (А), који смо приказали отвореним с обе стране, желели смо да покажемо како је калуп изнутра изгледао. Приказујемо

само висину трију дрвених оквира, онако како мислимо да су стајали изнад земље за оба стуба на обалама Дунава, с намером да свако на основу ове скице увиди колико много греда је коришћено да би кесон био стабилан.

На скици (В) приказан је кесон кад је затворен и кад је напуњен горе наведеним материјалима. Они су у њега набијани све док зид не би добио довољну чврстину.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Извори – Primary Sources

Marsigli, Luigi Ferdinando, *Danubius pannonico-myasicus: observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis, physicis perlustratus et in sex tomos digestus*, Hagae 1726.

Литература – Secondary Works

Franceschelli, Carlotta & Marabini, Stefano, „Luigi Ferdinando Marsili (1658–1730): a pioneer in geomorphological and archaeological surveying“, in: *The origins of geology in Italy*, Boulder, Colo. 2006, 129–139.

Mihajlović, Vladimir V., „L. F. Marsilji – prvi antikvar Srbije“, *Etnoantropološki problemi*, n. s., god. 10, sv. 3 (2015) 595–617.

Sacchetti, Federica, „Il ponte di Traiano sul Danubio nella testimonianza di Luigi Ferdinando Marsili (1658–1730)“, *Atti e Memorie della Deputazione di Storia patria per le province di Romagna*, n.s. LII (2001, éd. 2002) 317–386.

Михајловић, Владимир В., *На границама Балкана: Л. Ф. Марсиљи и римска баштина (1683–1701)*, Београд 2018. [Mihajlović, Vladimir V., *Na granicama Balkana: L. F. Marsilji i rimska baština (1683–1701)*, Beograd 2018]

Dragana Kunčer

MARSIGLI'S DESCRIPTION OF TRAJAN'S BRIDGE

Summary

The aim of this paper is to present a transcription and translation into Serbian of an 18th-century text on the remnants of Trajan's Bridge, written by Count Luigi Ferdinando Marsigli, a polymath and military engineer in the Habsburg army. This represents the first modern edition and translation into a contemporary language of the entire Chapter 33 from the second volume of Marsigli's monumental work, *Pannonian-Moesian Danube* (1726). Several typographical errors have been noted, including the repetition of sentence fragments. The introduction highlights that this section of Marsigli's work not only offers a firsthand description of the state of this ancient architectural wonder at the end of the 17th century but also reveals facets of Marsigli's personality. He appears to be detailed and precise in his work, enthusiastic about his discoveries, and humorous when he finds opportunity.

Чланак примљен: 31.5.2023.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 15.9.2023.